Del Modernisme al Noucentisme

Literatura Catalana

Curs 2025-2026

Gonçal López-Pampló

NOTES SOBRE EL MODERNISME

Gràcies a la **Renaixença**, la literatura en llengua catalana va reviscolar durant la segona meitat del segle XIX, alhora que augmentà l'interés per la cultura pròpia davant dels intents d'imposició d'un estat centralista que marginava o proscrivia les llengües diferents del castellà.

Durant les últimes dècades del segle XIX es va formar un nou moviment, el **Modernisme** (1892-1906), que volia transcendir l'abast de la Renaixença i obrir-se a les darreres tendències de la cultura europea, en particular aquelles de signe progressista i transformador, que no lligaven amb el caràcter tradicionalista i romàntic de la Renaixença.

Precisament per la seua voluntat d'incorporació de tot allò que fora *modern*, el Modernisme va ser un moviment eclèctic i sincrètic. **Eclèctic**, perquè utilitzava estils literaris molt diversos, i **sincrètic**, perquè els barrejava per a donar-los un sentit específic en la cultura catalana.

Una de les plataformes a través de les quals es van difondre aquestes novetats va ser la revista ***L'Avenç***, en la qual, per exemple, Joan Maragall va introduir la figura del filòsof Friedrich Nietzsche. Una altra via de difusió del modernisme van ser les **Festes Modernistes** promogudes per Santiago Rusiñol a sa casa de Sitges, el famós Cau Ferrat.

Mentre que la Renaixença havia donat un gran impuls a la poesia i al teatre, el Modernisme va influir en tots els gèneres literaris, incloent-hi la narrativa i l'assaig, cosa que va contribuir a un dels objectius fonamentals del moviment, és a dir, l'ampliació dels usos literaris del català. A més a més, el Modernisme es caracteritzà per la convivència de **dues tendències**:

- L'**esteticisme** propugnava l'art per l'art, és a dir, s'interessava per la creació literària tan sols pel que tenia d'artístic; l'escriptor es mantenia una miqueta al marge del gros de la societat i, en principi, no es deixava dur per modes o per condicionants econòmics.

- El **regeneracionisme**, sense renunciar al vessant artístic de la literatura, posava per davant la seua funció social i la seua capacitat d'incidència pública. L'escriptor era, per tant, un intel·lectual al servei de la regeneració de la societat, que actuava al costat dels polítics, els moviments obrers, etc.

En ambdós casos, un dels grans **temes** del modernisme és l'enfrontament de l'individu amb la societat, bé perquè aquesta no comprén el seu interés estètic, bé perquè no accepta les seues propostes de regeneració.

Alguns dels autors més destacats del modernisme són:

- **Joan Maragall** (Barcelona, 1860-1911) va ser el poeta més important de Catalunya després de Jacint Verdaguer i va tindre una gran influència també a Mallorca i València. La seua poesia té un caràcter vitalista i popular i s'inspira en gran mesura en la «teoria de la paraula viva», que el mateix Maragall va descriure en l'assaig *Elogi de la paraula*.
- **Caterina Albert** (l'Escala, 1869-1966) va signar sempre amb un pseudònim masculí (prova dels problemes que tenien les dones per a accedir a l'elit cultural): *Víctor Català*. Amb aquest nom publicà diverses novel·les i reculls de contes, entre els quals destaquen, respectivament, *Solitud* (1905) i *Drames rurals* (1902). La prosa de Víctor Català va tindre una influència enorme en el desenvolupament de la narrativa del segle XX i *Solitud* es considera una de les novel·les més importants de la nostra literatura.
- **Santiago Rusiñol** (Barcelona, 1861 - Aranjuez, 1931) va ser un artista polifacètic, molt representatiu del modernisme. A més de ser un pintor important, va destacar com a narrador i dramaturg. La seua obra més coneguda és *L'auca del senyor Esteve*, apareguda com a novel·la l'any 1907 i estrenada al teatre el 1917. S'hi planteja un conflicte entre un jove amb aspiracions artístiques i son pare, que vol que continue el negoci familiar.
- **Joan Puig i Ferreter** (la Selva del Camp, 1882 - París, 1956) és un dels dramaturgs més coneguts del modernisme, amb obres com ara *Aigües encantades*, que reflecteixen perfectament el conflicte entre l'individu que vol transformar la societat i el rebuig amb què aquesta li respon. En aquesta obra de teatre es percep la influència d'un dels autors europeus de referència de l'època, Henrik Ibsen, i d'una de les seues obres més emblemàtiques, *Un enemic del poble*.

A banda d'aquests autors, cal destacar-ne d'altres: **Raimon Casellas** va ser un notable crític d'art, que contribuí a valorar noves possibilitats estètiques, alhora que destacà com a novel·lista amb títols com *Els sots feréstecs*; **Prudenci Bertrana** és un altre novel·lista reconegut gràcies a obres com *Josafat*; finalment, **Adrià Gual** va ser un dels principals renovadors de l'escena catalana, ja que, a més de pintor i dramaturg, va ser director i escenògraf i va fundar el Teatre Íntim, una companyia des de la qual difongué l'obra d'autors europeus i catalans, clàssics i contemporanis.

La generació de 1909

A València, el modernisme va tindre una influència limitada. D'una banda, alguns intel·lectuals atents a les novetats que venien de la resta d'Europa (com ara Vicent Blasco Ibáñez, Manuel Ruiz, *Azorín*, o Gabriel Miró) van optar pel castellà en la seua obra literària; de l'altra, la Renaixença valenciana, encapçalada per Teodor Llorente, va assolir un abast cronològic majors que la catalana i la seua estètica va durar fins ben entrat el segle XX.

Al voltant de 1904, una sèrie de joves intel·lectuals van fundar l'associació València Nova, per tal d'impulsar les actuacions cíviques de caràcter valencianista. Entre ells, hi havia no pocs escriptors, que assumiren el valencià com a llengua literària de manera decidida i incorporaren les ànsies de modernitat que ja s'havien manifestat a Catalunya. Es tracta de l'anomenada **generació de 1909**, en la qual destaquen els poetes Miquel Duran de València i Daniel Martínez Ferrando.

Uns quants apunts sobre *Visions i cants*

Amb *Visions i cants* (1900), Maragall se situa en l'àmbit del regeneracionisme d'inspiració vitalista, amb una innegable influència de Nietzsche i una clara assumpció literària del catalanisme.

Les «Visions» són versions condensades i al·lusives de llegendes i mites que podien adquirir connotacions nacionals. Així, més que basar-se en la tradició popular en sentit estricte, parteixen de la reelaboració literària que en feu la Renaixença, amb un important rerefons romàntic.

Des d'aquesta perspectiva, destaca la recerca de l'ànima del poble (que sovint s'associa a la terra mateixa, com en «Joan Garí»). Alhora, Maragall sembla identificar en l'ànima català un caràcter individualista: el mal caçador assumeix «alegre» la sentència que

l'obliga a córrer i córrer sense aturar-se (v. 19-24); el comte Arnau que es reivindica com a un individu que pertany «sols [als] meus braços i els meus passos» (v. 240); el bandoler Serrallonga que se sent quasi un rei: «i al damunt en Joan Sala i Serrallonga, / sent més que tots i governant tot sol» (v. 67-68).

En canvi, els «Cants» són crides de l'individu cap a la col·lectivitat, de la qual esdevé portaveu. Per això predominen els vocatius, els noms col·lectius i les referències a la força i la vitalitat. No és casualitat, així, que determinades composicions hagen esdevingut himnes populars, com ara el «Cant de la Senyera», musicat per l'Orfeó Català. «La sardana», «Els adeus» i «Oda a Espanya» tenen una dimensió més política, en la mesura que responen a circumstàncies històriques recents.

NOTES SOBRE EL NOUCENTISME

De la mà del Modernisme, la cultura catalana s'havia renovat profundament i havia donat entrada a la modernitat que venia d'Europa. A més a més, molts intel·lectuals havien expressat la seua inquietud social davant d'un panorama convuls i complex que demanava respostes polítiques i culturals concretes i urgents.

En aquest context va aparéixer el **Noucentisme** (1906-1923), el qual suposava una superació del Modernisme. Eugeni d'Ors, un dels principals ideòlegs del moviment, el va batejar així per a fer un joc de paraules entre *nou* (de novetat) i *nou* (del segle que començava, el segle del nou-cents). En lloc d'oposar l'intel·lectual amb la societat, els noucentistes van apostar per l'aliança amb les classes dominants. Així, van aconseguir crear un discurs ideològic i literari que reflectia i legitimava les aspiracions econòmiques i socials de la burgesia, que aspirava a convertir-se en la força hegemònica de Catalunya. El projecte cultural dels noucentistes donava arguments a favor de les reformes polítiques al mateix temps que la cultura es convertia en una prioritat política, com demostra l'impuls definitiu que es va donar a la normativització de la llengua (vegeu l'apartat següent).

Des del punt de vista literari, els noucentistes van dedicar-se prioritàriament a **dos gèneres literaris**: la poesia i l'assaig; en canvi, no van practicar a penes ni el teatre ni la narrativa. Aquesta preferència es deu al fet que no els interessava *contar* com era la societat, sinó crear una imatge intel·lectual de com *hauria de ser* idealment. La poesia, així, els permetia expressar en clau simbòlica les característiques d'aquesta societat ideal; l'assaig, per la seua banda, els servia per a promoure la reflexió del lector al voltant de les idees bàsiques que inspiraven la seua proposta cultural i política.

Els principals escriptors noucentistes van ser:

- **Eugeni d'Ors** (Barcelona, 1881 - Vilanova i la Geltrú, 1954) fou un dels intel·lectuals més influents de la primera meitat del segle xx. Amb el pseudònim *Xènius*, va escriure el «Glosari», una secció del diari *La Veu de Catalunya* des de la qual promogué la ideologia del noucentisme (indici de la seua personalitat forta, va voler mantindre un ús ortogràfic irregular i escriure *glosa*, *glosari* i *glosador* amb una sola *s*). La seua prosa i el seu estil característic es van convertir en un model per als escriptors de les generacions futures. A partir dels anys 20 residí a Madrid i optà pel castellà com a llengua principal d'expressió literària. De posicions conservadores, va ser un dels intel·lectuals de referència d'una part del franquisme.

- **Josep Carner** (Barcelona, 1884 - Brusel·les, 1970) va ser un dels grans escriptors del segle XX. La seua obra s'inicia en el noucentisme, del qual es convertí en el poeta més representatiu, amb obres com *Els fruits saborosos* (1907). Durant els anys següents va continuar escrivint poesia, alhora que col·laborà amb la premsa amb articles de caràcter assagístic i narratiu que retrataven els costums de la burgesia de l'època, amb una gran profunditat irònica i analítica. L'any 1921 inicià la carrera diplomàtica i, durant la resta de la seua vida, va viure sempre fora de Catalunya, on no va poder tornar a instal·lar-se, entre altres raons, perquè durant la Guerra Civil va fer costat a la República. A pesar d'això va continuar relacionat amb la vida cultural catalana i va publicar obres clau com ara *Nabí* (1941).

A banda d'aquests autors, cal destacar-ne d'altres, com ara els poetes Josep Maria López-Picó o **Jaume Bofill i Mates**, qui, amb el pseudònim *Guerau de Liost*, va escriure un dels llibres de poemes més representatius del moviment, *La muntanya d'ametistes* (1908). Finalment, hem de recordar la influència que va tindre una obra de caràcter assagístic d'**Enric Prat de la Riba**, *La nacionalitat catalana*, en la qual establia els fonaments del pensament nacionalista de la Lliga Regionalista.

Les idees del Noucentisme

Els postulats estètics i ideològics que Eugeni d'Ors va promoure per mitjà del «Glosari» es poden resumir en una sèrie d'idees clau:

1. ***Arbitrarisme***. Gràcies a la cultura, a la intel·ligència i a la voluntat, els individus i les societats poden arbitrar la realitat d'acord amb els seus interessos, és a dir, poden delimitar convencionalment què és allò correcte o incorrecte. Qui té el poder de *definir* les convencions i normes que regulen la societat (des de les lleis fins a la ideologia) obté una gran legitimitat per a *decidir* com dur-los a la pràctica.

    - La ciutat es converteix així en l'espai humà privilegiat, perquè l'home hi ha sigut capaç de modelar la natura al seu arbitri. D'ací s'extrau una altra idea clau, la ***civilitat***, segons la qual tots els ciutadans s'han de comprometre a favor de la pau social pròpia de la ciutat ideal.

2. ***Imperialisme***. Qui arbitra la realitat, qui la defineix, genera un model social vàlid per a totes les classes socials i exportable a unes altres societats, és a dir, un model que pot *imperar* ací i allà.

3. ***Classicisme***. El món clàssic llatí i grec es converteix en el model perfecte de societat: urbana, culta i ordenada. En paral·lel, determinats valors de l'art i la literatura clàssics (l'harmonia, la serenor, l'equilibri, etc.) es reivindiquen com a model estètic.

    - D'aquesta idea se'n deriva una altra, el ***mediterranisme***, que implica la creació d'una suposada identitat mediterrània (en contraposició als pobles nòrdics, per exemple) fonamentada en els valors de l'antiguitat grecollatina.

Notes sobre la situació sociolingüística

Durant tot el segle XIX, el gros de la societat valenciana, catalana i balear havia tingunt el **català** com a **llengua d'ús habitual**. Aquesta era la llengua que es sentia als carrers i les places de totes les poblacions, grans i menudes, des de Barcelona, València i Alacant fins a Manacor, Fraga o Cocentaina.

A pesar d'això, hi havia una situació de **diglòssia**, és a dir, el castellà era considerada la llengua més prestigiosa i, per tant, es reservava per a la política, l'Església, l'escola i els mitjans de comunicació, per exemple. Aquesta situació va començar a canviar amb la Renaixença, que recuperà el **prestigi literari** del català, tant a Catalunya com a València i Mallorca. Alhora, començaren a aparéixer més i més publicacions periòdiques, dirigides a

públics ben diversos, que estaven escrites en català. És el cas, per exemple, de la revista satírica *La Traca*, fundada a València l'any 1884, o de la revista *L'Avenç*, nascuda a Barcelona l'any 1881 amb la voluntat de servir de plataforma per al moviment modernista, tant des del punt de vista literari com polític.

A poc a poc, el català es va recuperar en aquells àmbits d'ús en què havia quedat relegat, com ara el periodístic, el polític o el comercial, sobretot a Catalunya. En uns altres àmbits, com l'educatiu, la política de l'estat impedia aquesta recuperació, i només algunes iniciatives privades aconseguiren la creació d'escoles on el català era la llengua vehicular de la docència.

Al mateix temps que tenia lloc aquesta recuperació de l'ús social de la llengua, es va produir un fenomen inèdit que va generar no pocs canvis en la nostra societat: la industrialització de Catalunya i València, com també la millora en les tècniques de producció agrària va augmentar la necessitat de mà d'obra i moltes persones d'Andalusia, Castella o Aragó hi van emigrar per a aconseguir treball. Aquestes **onades migratòries** suposaren l'arribada de persones que parlaven castellà i que hagueren d'integrar-se lingüísticament, és a dir, aprengueren a parlar català i assumiren la llengua com a pròpia, cosa que demostra el prestigi social que havia adquirit. A poc a poc, es revertia el procés de diglòssia i començava la **normalització lingüística**. A partir de l'èxit electoral de Solidaritat Catalana, aquests procés va ser assumit des de les **institucions**, que promogueren, al mateix temps, la normativització definitiva de la llengua.

La normativització

A mesura que creixia el prestigi social del català i s'utilitzava en més àmbits d'ús, s'imposava la necessitat de disposar d'una **normativa lingüística actualitzada i comuna** per a tots els territoris del domini lingüístic. Com a conseqüència de la imposició del castellà que havia tingut lloc des del segle XVIII, s'havien produït dues tendències de signe contrari que anaven en detriment de l'ús de la llengua:

- El manteniment de l'ortografia **medieval**, que no arreplegava els canvis que havia experimentat la llengua i que resultava estranya als usuaris.
- La **castellanització** de l'ortografia, que anava en contra de la tradició pròpia i generava tantes solucions com publicacions hi havia.

Per a superar aquestes dues tendències, la revista *L'Avenç* va llançar una campanya, liderada per **Pompeu Fabra**, destinada a promoure la creació d'una nova ortografia i, en conjunt, d'una normativa moderna. Aquest procés va generar molts debats, però finalment es va consolidar quan els noucentistes li va donar suport des de les seues plataformes culturals i institucionals. L'any 1906 es celebra el primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. L'any 1907 es funda l'**Institut d'Estudis Catalans** (IEC), la secció filològica del qual, creada el 1911, tenia l'objectiu de fixar les normes del català. L'any 1912 Fabra publicà la *Gramàtica de la llengua catalana* i el 1913 van aparéixer les *Normes Ortogràfiques* de l'IEC. Finalment, el 1917 va publicar-se el *Diccionari ortogràfic*. L'any 1932, un grup d'intel·lectuals valencians van signar les anomenades **Normes de Castelló**, les quals assumien, en clau valenciana i amb adaptacions menors, l'ortografia de l'IEC.